

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК 343

DOI 10.32782/2709-9261-2022-2-4-6

Ковальова Ольга Вікторівна,

кандидат юридичних наук

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4555-0172>НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ
В МЕЖАХ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті розглядається нормативно-правове регулювання захисту інформації в межах досудового розслідування. Вказано, що основні положення, котрі регулюють процес створення та функціонування інформаційного забезпечення досудового розслідування, передбачені в Конституції та законах України, а також постановах КМУ, відомчих та міжвідомчих документах. Під нормативним регулюванням інформаційного забезпечення досудового розслідування необхідно розуміти координацію процесу пошуку, отримання та доступу до доказової інформації в межах регулювання суспільних відносин, які виникають під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, що реалізується за допомогою юридико-технічних засобів із метою захисту сукупності соціальних та державних інтересів. Зазначено, що під інформаційною безпекою необхідно розуміти сукупність кримінально-правових та кримінальних процесуальних заходів та засобів, які спрямовані на активну протидію незаконному втручання в процес досудового розслідування шляхом дестабілізації кримінального процесу через негативний інформаційний вплив. Безпекою інформації є стан захисту процесуальних даних від несанкціонованого доступу з метою внесення неправдивих відомостей. Підсумовано таке: 1) інформаційне забезпечення досудового розслідування, окрім КПК України та спеціальних документів, реалізується за допомогою нормативно-правових актів, якими передбачено захист інформації, а також в яких викладено особливості її використання в процесі розслідування кримінальних правопорушень; 2) на нормативно-правовому рівні дотепер чітко не визначено принципову різницю між інформаційною безпекою та безпекою інформації, що призводить до помилок під час конструювання окремих норм кримінального процесуального та кримінального законодавства; 3) відсутність єдиного розуміння сутності інформації та особливостей її захисту від несанкціонованого доступу ставить під загрозу конфіденційність та об'єктивність досудового розслідування.

Ключові слова: досудове розслідування, інформаційне забезпечення, кримінальне правопорушення, нормативне регулювання, недоліки, кримінальний процес.

На сьогодні інформаційне забезпечення досудового розслідування перебуває на етапі активного розвитку, у зв'язку із чим виникає нагальна потреба у перегляді його нормативного регулювання. На жаль, дуже складно не звернути увагу на те, що між нормативно-правовими актами все частіше виникають колізії, які ускладнюють роботу як правоохоронних органів, так і суддів, а отже, негативно впливають на систему правосуддя та глобальний процес боротьби з кримінально протиправною діяльністю. Вказане можна виправити тільки за рахунок виокремлення основних недоліків нормативного регулювання інформаційного забезпечення досудового розслідування, котрі гальмують процес розвитку останнього. З ура-

хуванням вказаного пропонуємо зупинитись на цьому питанні більш детально.

Усі наявні недоліки нормативного регулювання інформаційного забезпечення досудового розслідування можна поділити на декілька категорій: 1) недоліки, пов'язані з відсутністю узгодженості між нормативно-правовими актами, котрі регулюють різні суспільні відносини; 2) недоліки, пов'язані із рудиментарним підходом законодавця до оцінки кримінального процесуального інструментарію; 3) недоліки, пов'язані із відсутністю чіткої кореляції між нормативно-правовими актами, котрі регулюють діяльність різних підрозділів, що здійснюють досудове розслідування; 4) недоліки тимчасового характеру, пов'язані з особливим право-

вим режимом у державі. Пропонуємо розглянути кожну категорію більш детально.

Отже, основні положення, котрі регулюють процес створення та функціонування інформаційного забезпечення досудового розслідування, передбачені в Конституції та законах України, а також постановах КМУ, відомчих та міжвідомчих документах. У межах нашого дослідження *під нормативним регулюванням інформаційного забезпечення досудового розслідування пропонуємо розуміти* координацію процесу пошуку, отримання та доступу до доказової інформації в межах регулювання суспільних відносин, які виникають під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, що реалізується за допомогою юридико-технічних засобів із метою захисту сукупності соціальних та державних інтересів.

Загальні правові положення інформаційно-аналітичного забезпечення органів поліції викладені в законах України: «Про Національну поліцію», «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист персональних даних», «Про Національну програму інформатизації». Цими законами передбачаються правові підстави для створення та використання інформаційних систем для виконання покладених на правоохоронні органи завдань і обов'язків. Практична реалізація інформаційно-правового забезпечення діяльності органів поліції України потребує розвитку інформаційного законодавства як системи взаємопогоджених правових норм, що базуються на конституційних принципах устрою держави, розподілу влади і побудови єдиної системи українського законодавства [1, с. 301]. Ми абсолютно підтримуємо зазначену позицію, оскільки створення безпечного, юридично захищеного інформаційного простору дозволить якісно удосконалити не тільки процес інформаційного забезпечення досудового розслідування, а і підвищити якість реалізації правоохоронними органами своїх повноважень.

Конституція України 1996 р. закріплює тільки базові засади інформаційного законодавства, як і будь-якої галузі чи інституції права. У ст. 17 Конституції визначено, що однією з найважливіших функцій держави, справою всього українського народу є гарантування інформаційної безпеки. У ч. 2 ст. 34 Конституції йдеться, що кожний має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [2]. Водночас у ст. ст. 31 та 32 Конституції гарантується таємниця конфіденційної інформації. Йдеться про те, що без згоди особи не допускається збирання, зберігання, використання та поширення інформації стосовно цієї особи, крім випадків, передбачених законодавством. У разі порушення такого права кожному громадянину гарантується судовий захист, право спростовувати недостовірну інформацію про себе чи членів своєї сім'ї та право вимагати вилучення будь-якої інформації [2]. Конституція України положеннями, що містяться в цих статтях, визначає права осіб в інформаційній сфері, але, вживаючи термін «інформація», не дає його тлумачення. Закон України «Про інформацію» є основним нормативно-правовим актом у галузі регулювання інформаційних відносин в Україні. Згідно з ним під інформацією варто розуміти «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [3]. Ми неповною мірою погоджуємось із наведеною дефініцією, хоча розуміємо, що в норма-

тивно-правовому полі таке визначення є максимально комфортним для забезпечення захисту інформації від протиправного її використання або іншого впливу. Особливо, коли йдеться про інформацію в межах досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Поняття інформації, визначене у ст. 1 Закону України «Про інформацію», практично цілком відтворюється в Цивільному кодексі України. Згідно з нормою ч. 1 ст. 200 ЦК, «інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [4]. Отже, визначені в законодавстві форми і способи подання інформації не є вичерпними, що дає змогу визначити інформацію як відомості, що були організовані в певній формі, документовані, передані або оголошені таким чином, що можуть бути сприйнятими іншою особою [1, с. 303]. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про інформацію», основними аспектами інформаційних відносин у діяльності підрозділів Національної поліції України мають стати правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; її достовірність і повнота; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя. З огляду на конституційні принципи Закон України «Про інформацію» водночас допускає (ч. 2 ст. 6) обмеження прав на інформацію в інтересах нацбезпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1, с. 303]. Отже, в цьому контексті йдеться про максимальний захист особистої інформації учасників досудового розслідування, якщо це можливо. Таким чином, можна сказати, що український законодавець докладає максимум зусиль для того, щоб інформаційне забезпечення досудового розслідування не тільки було максимально ефективним, але і безпечним. Хоча ми також не можемо не відзначити, що різний підхід до розуміння сутності інформації на практиці може створювати певні недоліки.

У ст. 9 Закону України «Про інформацію» надано вичерпний список основних видів інформаційної діяльності, до яких належать створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона і захист інформації, та розділено інформацію за доступом на дві групи: 1) відкрити; 2) з обмеженим доступом [1, с. 303]. Отже, у Законі України «Про інформацію», який є основним нормативно-правовим актом у галузі регулювання інформаційних відносин в Україні, визначено та встановлено основні правові засади одержання, використання, поширення та зберігання інформації, а також систему інформації, її джерела, доступ до інформації та її охорону. Основоположне значення в нормативному регулюванні інформаційної й інформаційно-аналітичної діяльності поліції України відіграє Закон України «Про Національну поліцію», оскільки саме цим законодавчим актом передбачено надання їй повноважень у сфері обігу інформації, інформаційно-аналітичного забезпечення, формування та використання інформаційних ресурсів. Зокрема, у ст. 25 цього Закону зазначено, що поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності: формує реєстри та бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України; користується реєстрами та базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади; здійснює ін-

формаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав і міжнародними організаціями. Окрім цього, поліція може створювати власні реєстри та бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, документообігу, а також бази даних, що формуються в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до закону, та інформаційно-аналітичні системи (у тому числі міжвідомчі), необхідні для виконання покладених на неї повноважень. Що ж стосується повноважень поліції в галузі формування інформаційних ресурсів, то вони визначені у ст. 26 цього Закону [5]. Варто звернути увагу на необхідність розмежування понять інформаційної безпеки та безпеки інформації. Обидві дефініції безпосередньо стосуються особливостей інформаційного забезпечення досудового розслідування, оскільки в межах останнього більшість інформації передбачає обмежений доступ. Отже, *під інформаційною безпекою необхідно розуміти сукупність кримінально-правових та кримінальних процесуальних заходів та засобів, які спрямовані на активну протидію незаконному втручання в процес досудового розслідування шляхом дестабілізації кримінального процесу через негативний інформаційний вплив. Безпекою інформації є стан захисту процесуальних даних від несанкціонованого доступу з метою внесення неправдивих відомостей.* На наш погляд, ці особливості мають бути нормативно відображені та врегульовані.

Надавши відповідні повноваження Національній поліції в галузі інформаційної й інформаційно-аналітичної діяльності, законодавець у ст. 28 установив і деякі обмеження щодо роботи з інформаційними ресурсами, відповідальність за їх протиправне використання. Для регулювання нормативно-правових відносин у суспільстві, які пов'язані з опрацюванням інформації, що віднесена до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її носіїв і охороною державної таємниці, набувають чинності положення Закону України «Про державну таємницю». Згідно зі ст. 6 цього Закону, Національна поліція України як виконавець оперативно-розшукових повноважень реалізує свої права з «урахуванням обмежень, установлених в інтересах національної безпеки України». Закон (р. III) також визначає порядок засекречування інформації. Крім цього, варто зазначити, що цим Законом регулюються основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці (ст. 18) [5]. Варто також звернути увагу на те, що і за розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування передбачена кримінальна відповідальність (ст. 387 КК України).

Велике значення у сучасних умовах розвитку науково-технічного прогресу в діяльності підрозділів Національної поліції надається Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Цим нормативним актом встановлено основні засади регулювання правових відносин щодо захисту інформації в автоматизованих системах з урахуванням умов дотримання прав власності громадян України та юридичних осіб на інформацію та права доступу до неї. Цей Закон цікавий тим, що його дія поширюється на будь-яку інформацію, що обробляється в інформаційно-телекомунікаційних системах [6]. Наступним нормативно-правовим актом, який регулює інформаційну діяльність у Національній поліції, є Закон України «Про

оперативно-розшукову діяльність». У норми цього Закону закладена інформація, яка визначає безпосередній зміст оперативно-розшукових заходів і є регулятором діяльності, спрямованої на отримання й ефективне використання оперативно-розшукової інформації для протидії злочинності. Також визначено право органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, створювати та застосовувати автоматизовані інформаційні системи [7]. Цікавим у цьому Законі є те, що для отримання інформації законодавець наділяє підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукові заходи, виключними правами (ст. 8), до яких, зокрема, належить право на отримання інформації за допомогою спеціальних технічних засобів оперативно-розшукового призначення, автоматизованих інформаційних систем тощо. У ст. 9 ідеться про гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, де визначено обов'язок підрозділів, що використовують автоматизовані інформаційні системи в оперативно-розшуковій діяльності, забезпечувати можливість надавати дані про особу на запит досудового розслідування, прокуратури чи суду [7]. Отже, нормативно-правовий акт має чітко визначений перелік суб'єктів доступу до інформації із обмеженим доступом та їхніх прав на її використання.

Також важливим нормативно-правовим актом у галузі інформаційної діяльності Національної поліції є Закон України «Про доступ до публічної інформації», у ст. 5 якого передбачено, що доступ до інформації забезпечується шляхом систематичного й оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях; на офіційних вебсайтах у мережі Інтернет; на єдиному державному вебпорталі відкритих даних; на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом; надання інформації за запитами на інформацію [8]. Реалізацію цього положення Національною поліцією можна побачити на офіційних вебсайтах, де висвітлюються резонансні події, злочини тощо. Не менш важливу роль у діяльності Національної поліції відіграє Закон України «Про захист персональних даних», оскільки відповідно до ст. 4 такого Закону Національна поліція, у зв'язку зі специфікою своєї діяльності, є володільцем і розпорядником персональних даних, а це зобов'язує її виконувати визначені ст. 6 та ст. 7 загальні й особливі вимоги до обробки персональних даних [9]. Однак варто зазначити, що ч. 1 ст. 25 надає Національній поліції право обмежити дії ст. 6 і 7 цього Закону у «випадках, передбачених законом, наскільки це необхідно у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, економічного добробуту або захисту прав і свобод суб'єктів персональних даних чи інших осіб». Розглянемо ще Закон України «Про Національну програму інформатизації», у якому зазначено, що «головною метою Національної програми інформатизації є створення необхідних умов для забезпечення громадян та суспільства своєчасною, достовірною та повною інформацією шляхом широкого використання інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки держави». Одним з основних завдань Програми є «створення загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування» [10]. У цьому контексті хочемо ще раз звернути увагу на прагнення законодавця діджиталізувати кримінальний процес, що має сприяти удосконаленню і досудового розслідування. Саме тому захист інформації – це першочергове завдання, котре має бути невідкладно вирішене, оскільки відсутність дієвих способів реагування на посягання

на інформаційне забезпечення досудового розслідування може мати наслідком втрату його об'єктивності.

Отже, можна підсумувати таке: 1) інформаційне забезпечення досудового розслідування, окрім КПК України та спеціальних документів, реалізується за допомогою нормативно-правових актів, якими передбачено захист інформації, а також в яких викладено особливості її використання в процесі розслідування кримінальних правопорушень; 2) на нормативно-пра-

вовому рівні дотепер чітко не визначено принципову різницю між інформаційною безпекою та безпекою інформації, що призводить до помилок під час конструювання окремих норм кримінального процесуального та кримінального законодавства; 3) відсутність єдиного розуміння сутності інформації та особливостей її захисту від несанкціонованого доступу ставить під загрозу конфіденційність та об'єктивність досудового розслідування.

Список використаних джерел

1. Шорохова Г.М. Нормативно-правове регулювання інформаційно-аналітичного забезпечення територіальних органів поліції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С. 300–303.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/>.
4. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/>.
6. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80/>.
7. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/>.
8. Про доступ до публічної інформації : Закон України. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/>.
9. Про захист персональних даних : Закон України. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/>.
10. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 1 серпня 2016 р. № 74/98-ВР. *База даних «Законодавство України»*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/>.

References

1. Shorokhova, H.M. (2019). Normatyvno-pravove rehulivuvannya informatsiino-analitychnoho zabezpechennia terytorialnykh orhaniv politsii Ukrainy [Normative and legal regulation of informational and analytical support of territorial police bodies of Ukraine]. *Porivniialno-analitychne pravo*. № 4. S. 300–303 [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141 [in Ukrainian].
3. Pro informatsiiu [About information]: *Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1992 r. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/> [in Ukrainian].
4. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine] № 435-IV vid 16 sichnia 2003 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2003. № 40–44. St. 356 [in Ukrainian].
5. Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police]: *Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 r. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/> [in Ukrainian].
6. Pro zakhyst informatsii v informatsiino-telekomunikatsiinykh systemakh [On the protection of information in information and telecommunication systems]: *Zakon Ukrainy. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80/> [in Ukrainian].
7. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist [About operational and investigative activities]: *Zakon Ukrainy vid 18 liutoho 1992 r. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/> [in Ukrainian].
8. Pro dostup do publichnoi informatsii [On access to public information]: *Zakon Ukrainy. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/> [in Ukrainian].
9. Pro zakhyst personalnykh danykh [About the protection of personal data]: *Zakon Ukrainy. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/> [in Ukrainian].
10. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii [About the National Informatization Program]: *Zakon Ukrainy vid 1 serpnia 2016 r. № 74/98-VR. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy»*. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/> [in Ukrainian].

Kovalova Olha

PhD in Law

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4555-0172>

STATUTORY REGULATION OF INFORMATION SECURITY UNDER PRE-TRIAL INVESTIGATION

The article deals with the normative and legal regulation of information protection within the framework of pre-trial investigation. It is indicated that the main provisions regulating the process of creation and functioning of information support for pretrial investigation are the Constitution and laws of Ukraine, as well as resolutions, departmental and interdepartmental documents. The normative regulation of information provision of pre-trial investigation must be understood as the coordination of the process of searching for, obtaining and accessing evidentiary information within the framework of the regulation of social relations that arise during the pre-trial investigation of criminal offenses, which is implemented with the help of legal and technical means in order to protect a set of social and state interests. It is noted that information security must be understood as a set of criminal-legal and criminal procedural measures and means aimed at actively countering illegal interference in the process of pre-trial investigation by destabilizing the criminal process due to negative informational influence. Information security is the state of protection of procedural data from unauthorized access for the purpose of entering false information. The following is summarized: 1) information provision of pre-trial investigation, in addition to the Code of Criminal Procedure of Ukraine and special documents, is implemented with the help of normative legal acts, which provide for the protection of information, as well as which outline the specifics of its use in the process of investigating criminal offenses; 2) at the regulatory and legal level, the fundamental difference between information security and information security is still not clearly defined, which leads to errors during the construction of separate norms of criminal procedure and criminal legislation; 3) the lack of a unified understanding of the essence of information and the features of its protection against unauthorized access endangers the confidentiality and objectivity of the pre-trial investigation.

Key words: pretrial investigation, information provision, criminal offense, normative regulation, shortcomings, criminal process.